

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 351.74.008.6

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В УКРАЇНІ

Кушнір С.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У науковій статті досліджуються особливості громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ в Україні. Виділяються проблеми сучасного стану громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ в Україні та пропонуються шляхи їх вирішення. Аналізуються можливості удосконалення громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, громадський контроль, органи внутрішніх справ України, дорожній контроль, міліція, політичні партії, посадова особа, правоохоронні органи, органи виконавчої влади, нормативно-правовий акт, права і свободи громадян, гласність.

Kushnir S.M. ОБЩЕСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В научной статье исследуются особенности общественного контроля за деятельностью органов внутренних дел в Украине. Выделяются проблемы современного состояния общественного контроля за деятельностью органов внутренних дел в Украине и предлагаются пути их решения. Анализируются возможности совершенствования общественного контроля за деятельностью органов внутренних дел в Украине.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, общественный контроль, органы внутренних дел Украины, дорожный контроль, милиция, политические партии, должностное лицо, правоохранительные органы, органы исполнительной власти, нормативно-правовой акт, права и свободы граждан, гласность.

Kushnir S.M. THE PUBLIC CONTROL OF ACTIVITY OF BODIES OF THE INTERNAL AFFAIRS IN UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the scientific article analyzes public control over the bodies of the internal affairs of Ukraine. The research of essence, directions and ways of the public control has the large meaning for modern jurisprudence and practice. The effective public control of activity of bodies of state authority is an element of a lawful state. Besides the system of the public control is an element of a civil society, which protects the citizens from possible infringements of the rights of the man on the part of the state. Without the control the authority can feel unpunished and to become on a way of an arbitrariness. The active civil position of each citizen is the basic driving force of the public control. The control of activity of law-enforcement bodies has the special importance, because the activity of militia is most closely connected to restriction of the rights and freedom of the citizens. It both administrative detention, and detention of the citizens on suspicion in fulfilment of a crime, both realization of searches, and confiscation of property. Therefore public control of activity of militia should be maximal and include all possible and allowable means. Thus, the urgency of research of the public control behind activity of law-enforcement bodies in Ukraine does not cause doubts. Within the framework of one scientific publication it is impossible to open all features and ways of the public control, therefore in the given publication the attention is concentrated on the basic means of the public control and direction of their improvement.

Determine the concept of public control and its content in government, and the impact on the activities of law enforcement agencies (police) in the area of public order. Characterized by regulations under which exercise their powers law enforcement agencies of Ukraine, to the extent of their social control. Uncover the form of public control over the activities of internal affairs of Ukraine, namely one of the most common forms – appeals. The activity of political parties as a subject of public control over the police. In order to prevent the politicization of the police, it is proposed amending the regulations governing the activities of internal affairs of Ukraine, regarding the participation of officials of law-enforcement bodies in Ukraine election on lists of party organizations. Provision challenges of the modern state of public control over the internal affairs of Ukraine and the ways of solving them, namely proposed to implement clock video surveillance and video recording indoors enforcement bodies and all evidence of contact officials of the Interior with the citizens outside office buildings; proposed a multi hotlines of Internal Affairs of Ukraine and others. The opportunities improve public oversight of police in Ukraine.

Key words: civil society, the state, social control, law enforcement bodies of Ukraine, traffic control, police, political party official, law enforcement agencies, executive, legal act, the rights and freedoms of citizens, publicity.

Громадський контроль є важливим чинником забезпечення законності у сфері державного управління, механізмом участі громадян в управлінні державними справами. Від рівня його впливу на суспільно-політичне життя та на органи державної влади можна визначити рівень демократичності тієї чи іншої країни. Він сприяє реальній появі в неї тих ознак правової держави, які передбачають рівність особи і державних структур перед законом, відповідальність як особи, так і державних структур за правопорушення. Громадський контроль являє собою засіб саморегуляції громадської життєдіяльності, що за допомогою прийнятих у суспільстві соціальних цінностей і норм забезпечує упорядковане формування всіх його компонентів [1, 102].

Проблема контролю перебуває в осередді будь-якого державного інституту, адже він, уособлюючи політичну владу, є для громадянина і для всього суспільства необхідністю і ризиком, захистом і загрозою. Суспільство бажає, щоб міліція була сильною та ефективною для підтримання громадського порядку і запобігання злочинності. Одночасно воно вимагає, щоб влада міліції контролювалася і була обмеженою для того, щоб незаконно не обмежувати свободи громадян. Рішенням тут є компроміс. Міліція повинна бути могутньою, але не тиранічною; ефективною, але не занадто прискіпливою; вона повинна бути невід'ємною силою держави і підлягати контролю [2, 251], тому, вважаємо, що проведення даного дослідження є надзвичайно актуальним.

Серед вчених, які досліджували питання громадського контролю, треба відзначити таких науковців, як: С.Г. Братель, В.І. Брудний, С.Ф. Денисюк, О.Б. Єлізаров, Є. Захаров, К.А. Ісаєв, М.І. Климко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, А.С. Крупник, В.В. Латишева, А.П. Мукшименко, Т.В. Наливайко, О.С. Орловський, В.М. Пальченкова, П.С. Покатаєв, О.В. Поколодна, Т.В. Семигіна, О.В. Тинкован, О.Б. Федорівська та інших.

Питання громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів знайшло своє вираження в працях таких науковців, як С.Г. Братель, С.Ф. Денисюк, О.М. Музичук, В.М. Павліченко, О.О. Пучков та інших, праці яких і стали науковим підґрунтям даного дослідження.

Метою наукової статті є всебічне наукове дослідження громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ України.

Предметом наукової статті є особливості громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ України.

Для країн, політична система яких є демократичною, одну із ключових складових державної політики у сфері забезпечення національної безпеки становить громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів, а саме органів внутрішніх справ України (міліцією). Ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства щодо контролю за правоохоронними органами є ознакою реальної демократії, слугує перепусткою до входження держави до європейського співтовариства. Можна сказати, що саме дієвість громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів і являє собою індикатор сталого демократичного розвитку держави.

Вплив громадських інститутів на державну політику в будь-якій сфері, у першу чергу, залежить від загального рівня суспільної організації, готовності й спроможності громадян та об'єднань громадян на практиці реалізувати задекларовані Конституцією України та законами України демократичні права і свободи [3].

С.Ф. Денисюк зазначає, що як держава, так і громадянське суспільство, повинні мати однакові повноваження, у результаті чого громадянське суспільство зможе ефективно боротися зі зловживаннями в сфері державного управління, оскільки буде контролювати діяльність державного апарату, допомагати виявляти правопорушення, які вчинюються в процесі функціонування державної влади, зокрема органів внутрішніх справ України.

Визначаючись з поняттям громадського контролю та його змістом у державному управлінні, а також впливом на діяльність правоохоронних органів (міліції), у сфері забезпечення охорони громадського порядку, С.Ф. Денисюк стверджує, що в юридичній літературі щодо визначення громадського контролю існують різні погляди науковців, і визначається він як:

- 1) один із видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою;
- 2) контроль з боку різних громадських угруповань – профспілок, трудових колективів, партій, рухів та ін., а також окремих громадян;
- 3) важливий чинник забезпечення законності у сфері державного управління, механізм участі громадян в управлінні державними справами;
- 4) своєрідна форма зворотного зв'язку, який дозволяє побачити, виявити, наскільки точно витримуються параметри системи.

Враховуючи викладене, С.Ф. Денисюк вказує, що у формулюванні поняття громадського контролю вченими обрано два критерії: по-перше його значення; зокрема, більшість авторів зазначають, що він є важливим чинником забезпечення законності у сфері державного управління; по-друге, його суб'єктний склад [1, 102-103].

Що стосується чинного законодавства, то термін «громадський контроль» використовується в понад двохстах нормативно-правових актах, проте, поняття його невизначене, він досить часто ототожнюється із самоврядним контролем та цивільним контролем, що характерно і для наукової літератури [4, 55].

Враховуючи позиції науковців, до ознак громадського контролю С.Ф. Денисюк відносить такі: він є механізмом участі громадян в управлінні державними справами; суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави; здійснюється громадськими суб'єктами як індивідуальними, так і колективними; його суб'єкти, як правило, не мають права втручатися в оперативну діяльність правоохоронних органів; рішення суб'єктів громадського контролю мають, як правило, рекомендаційний характер і носять здебільшого профілактичне спрямування; охоплює усі без винятку напрямки діяльності правоохоронних органів. Беручи до уваги приведені вище ознаки громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, С.Ф. Денисюк визначає його як перевірку (спостереження, нагляд) за додержанням правоохоронними органами та їх працівниками чинного законодавства та підзаконних актів, яка здійснюється недержавними суб'єктами (як індивідуальними, так і колективними), і які не мають права втручатися в оперативну діяльність правоохоронних органів, а їх рішення здебільшого носять рекомендаційний та профілактичний характер [1, 103].

О.М. Музичук визначає, що закріплення в Конституції України [5] того факту, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» (ст.5), а також положення про те, що «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами» (ст.38) обумовлює необхідність функціонування дієвої та ефективної системи громадського контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Правомочність громадського контролю визначена в законодавчих актах, які регламентують діяльність правоохоронних органів, насамперед, під час закріплення в них таких принципів їх функціонування як гласність та відкритість. Наприклад, принцип гласності (відкритості) визначений у п.5 ст.6 Закону України «Про прокуратуру» [6]; ч.2 ст.3 Закону України «Про Службу безпеки України» [7] та в багатьох інших законодавчих актах, які регламентують діяльність правоохоронних органів. Варто відзначити й те, що в деяких законодавчих актах закріплено такий принцип їх діяльності як «відкритість для демократичного цивільного контролю» (ст.3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [8]; п.8 ст.2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [9]). Що стосується нашого дослідження, то у ч.2 ст.3 Закону України «Про міліцію» зазначено, що «діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю» [10].

Проте в окремих правових актах, що регламентують діяльність правоохоронних органів, принцип гласності (відкритості) не передбачений. Сказане стосується Законів України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [11], «Про Службу зовнішньої розвідки України» [12], «Про державну охорону органів державної влади України та посадових

осіб» [13] «Про пожежну безпеку» [14] та Податкового кодексу України [15], що потребує внесення відповідних змін та доповнень до них [4, 54].

Усі силові структури повинні бути сильними, постійно модернізуватися, перебувати під цивільним контролем і діяти в рамках закону, відчувати громадське визнання своєї діяльності та своєї значущості.

Міліція та спецслужби повинні мати широкі повноваження, які необхідно контролювати демократичними засобами. Призначення силових міністрів парламентом частково вирішує проблему контролю діяльності підпорядкованих їм структур. Але сьогодні необхідне законодавче забезпечення громадського контролю за виконанням правоохоронними органами функцій захисту прав і свобод громадян, неможливості залучення їх до участі в політичних конфліктах на тій чи іншій стороні. Так, С.Г. Братель, який у своєму дослідженні проаналізував діяльність політичних партій як суб'єкта громадського контролю за діяльністю міліції, зазначає, що політичні партії виступають за посилення громадського контролю за діяльністю спецслужб та сприяння організації громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Особливу увагу партії приділяють реформуванню правоохоронних органів і необхідності встановлення над ними дієвого громадського контролю. Так, у програмі Партії регіонів йдеться про важливість проведення реформи, яка б забезпечила встановлення дієвого політичного та громадського контролю за їх діяльністю. Партії виступають за очищення правоохоронних органів від корумпованих кадрів, забезпечення прозорості їх діяльності та забезпечення політичного і громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, їх підзвітності представницьким органам влади, за структурну перебудову правоохоронних органів та зміцнення їх кадрового складу. Народно-демократична партія до невідкладних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, включає забезпечення політичного і громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів та їх підзвітність представницьким органам влади, а Християнсько-ліберальна партія України вважає за необхідне законодавчо закріпити громадський контроль за станом боротьби зі злочинністю та впровадження гласності цього процесу та його результатів [16, 4-5].

Ще однією з поширених форм громадського контролю, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р., є звернення громадян. За допомогою цього механізму громадяни в режимі зворотного зв'язку повідомляють правоохоронні органи, зокрема органи внутрішніх справ України (міліцію), про виконання, невиконання або неналежне виконання ними або підвідомчими їм органами чи установами правоохоронних функцій та вимагають вжиття відповідних заходів, а також відстоюють свої права та законні інтереси.

Не менш важливою формою громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ є створення та функціонування Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України. Громадська рада, відповідно до Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України від 31 березня 2011 року, має право:

- 1) утворювати постійні та тимчасові робочі органи (правління, секретаріат, комітети, комісії, експертні групи тощо), обирати та припиняти повноваження голови Громадської ради, заступників голови Громадської ради, голови та членів секретаріату Громадської ради, членів Громадської ради;
- 2) у встановленому порядку залучати до роботи Громадської ради працівників МВС, представників вітчизняних та міжнародних експертних і наукових організацій, підприємств, установ та організацій, а також окремих фахівців;
- 3) організувати і проводити семінари, конференції, форуми, круглі столи та інші заходи;
- 4) отримувати від МВС проекти нормативно-правових актів, які потребують проведення консультацій з громадськістю, брати участь у розробленні цільових програм та проектів нормативно-правових актів;
- 5) розробляти та подавати пропозиції щодо вдосконалення законодавства, робити запити до МВС, інших органів влади, установ та організацій, для отримання інформації, необхідної для забезпечення діяльності Громадської ради;

- 6) невідкладно отримувати від МВС інформацію щодо порушення прав людини в діяльності МВС, опрацьовувати і узагальнювати її та інформувати про отримані результати МВС і громадськість;
- 7) у встановленому порядку організувати і проводити зустрічі та бесіди з особовим складом органів та підрозділів внутрішніх справ з питань їх правового та соціального захисту, умов праці, проблем дотримання працівниками міліції конституційних прав і свобод людини та громадянина;
- 8) подавати до МВС обов'язкові до розгляду рекомендації і пропозиції Громадської ради з питань, що належать до її компетенції;
- 9) взаємодіяти з інститутами громадянського суспільства, іншими консультативно-дорадчими органами при органах внутрішніх справ та їх структурних підрозділах, уносити пропозиції щодо вдосконалення діяльності МВС, звертатися до МВС з інших питань;
- 10) направляти представників Громадської ради для участі в заходах (нарадах, засіданнях колегій тощо), що проводяться МВС;
- 11) взаємодіяти з іншими консультативно-дорадчими органами, що діють при МВС та його структурних підрозділах, надавати їм організаційно-методичну підтримку;
- 12) ініціювати заохочення інститутів громадянського суспільства та окремих громадян за їх внесок у розвиток громадянського суспільства;
- 13) розглядати пропозиції інститутів громадянського суспільства та звернення громадян з питань, що належать до компетенції Громадської ради, аналізувати та узагальнювати їх, давати на них усні і письмові відповіді;
- 14) на виконання рішень Громадської ради та в межах виконання своїх функціональних обов'язків користуватися правом прийому керівництвом МВС та його регіональних структурних підрозділів;
- 15) розглядати інші питання, що мають важливе суспільне значення і знаходяться у сфері діяльності Громадської ради.

Але, незважаючи на достатньо широкі повноваження, рішення Громадської ради носять рекомендаційний характер, хоча і є обов'язковими для розгляду МВС.

Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів, у тому числі органів внутрішніх справ, буде успішною і результативною формою участі громадян в управлінні внутрішньої безпеки держави за таких умов:

- усвідомлення правоохоронними органами, органами публічної влади та посадовими особами усіх рівнів необхідності існування громадського контролю як невід'ємної складової системи публічного управління (як зворотний зв'язок та зовнішнє оцінювання);
- усвідомлення громадянами, громадськими об'єднаннями, територіальними громадами своєї відповідальності за стан справ на власній території, що має спонукати найбільш активних та небайдужих членів суспільства добровільно брати участь у здійсненні громадського контролю;
- наявність розвиненої законодавчої бази, що передбачає обов'язковість для правоохоронних органів, органів влади залучати представників громадськості до вироблення та реалізації публічної політики на всіх стадіях підготовки, ухвалення та виконання управлінських рішень, а також містить дієздатні механізми громадського контролю [3].

Крім цього, вважаємо, що для ефективного громадського контролю за діяльністю ОВС України, необхідно запровадити наступні інноваційні засоби контролю:

- цілодобове відеоспостереження та відеозапис у приміщеннях органів внутрішніх справ та всіх фактів контакту посадових осіб ОВС із громадянами поза адміністративними будівлями (спілкування водія з інспектором ДАІ, перевірка в особи документів, особистий огляд співробітниками ППС міліції, затримання особи, тощо). Вказані

відеозаписи доцільно розмішувати на серверах офіційних веб-сторінок органів внутрішніх справ із можливістю перегляду відео-файлів громадянами та забезпечити онлайн трансляцію (в режимі реального часу) з камер відеоспостереження на спеціалізованих веб-сайтах, присвячених громадському контролю;

- спеціалізовані веб-сайти суб'єктів громадського контролю із можливістю інтерактивної участі громадян в обговоренні конкретних об'єктів громадського контролю (проектів нормативних актів органів внутрішніх справ, кандидатів на посади в ОВС тощо). Це наприклад, ресурс Інтернету – Громадський проект «Дорожній контроль» – <http://roadcontrol.org.ua/>;
- створення багатоканальних телефонів довіри органів внутрішніх справ України із цілодобовим аудіо-записом повідомлень громадян та розмов із посадовими особами, а також спеціалізованих електронних поштових скриньок (e-mail) центральних управлінь правоохоронних органів (МВС України, СБУ, прокуратури), на які особа може передати електронне повідомлення (з комп'ютера чи мобільного телефону) із прикріпленим аудіо-чи відеозаписом контакту із представником органу державної влади чи місцевого самоврядування.

Однак, у той же час необхідно звернути увагу на те, що громадянами або громадськими організаціями, які здійснюють громадський контроль за діяльністю органів внутрішніх справ України, необхідно здійснювати зазначену діяльність тільки у правовому полі, при цьому не провокуючи поведінку посадових осіб ОВС на здійснення протизаконних дій.

Щодо політичних партій, які здійснюють громадський контроль за діяльністю органів внутрішніх справ України, то С.Г. Братель зазначає, що на сьогодні відносини між міліцією та партіями не є однозначними і визначеними. Так, у ст.3 Закону України «Про міліцію» закріплена норма про недопустимість втручання в діяльність міліції і визначено, що при виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних та громадських об'єднань. Крім того, Законом передбачено, що працівники міліції не можуть бути членами і брати участь у діяльності політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. Створення і діяльність таких об'єднань та їх організація в міліції є недопустимою. Працівники міліції у своїй діяльності не пов'язані з рішеннями об'єднань громадян. В умовах політичного плюралізму незалежність і неупередженість працівників міліції є важливим фактором забезпечення стабільності правопорядку в державі.

Законодавство про вибори зазначає, що процедура включення до виборчого списку передбачає подання особистої заяви особи. Якщо особа рядового або начальницького складу органів внутрішніх справ подає заяву на включення до виборчого списку, то в такому разі це буде суперечити вимогам ст.3 Закону України «Про міліцію».

З метою запобігання політизації діяльності міліції С.Г. Братель пропонує внести зміни до ч.1 ст.18 Закону України «Про міліцію», яку необхідно викласти в такій редакції: «Порядок та умови проходження служби в міліції регламентуються Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, яке затверджується Кабінетом Міністрів України» та до ч.4 ст.18 Закону України «Про міліцію», яку доцільно викласти наступним чином: «Працівник міліції, який подав заяву на включення до виборчого списку від організацій політичних партій, призупиняє проходження служби в органах внутрішніх справ. Працівник міліції, якого обрано депутатом за списками від організацій політичних партій, призупиняє проходження служби на час виконання повноважень у відповідній місцевій раді із залишенням на службі в органах внутрішніх справ. Після закінчення строку повноважень у Раді або раніше цього строку депутат місцевої ради за його бажанням направляється в розпорядження Міністерства внутрішніх справ України з правом зайняття попередньої або за його згодою іншої рівноцінної посади» [16, 5].

На нашу думку, така пропозиція не вирішує питання деполітизації органів внутрішніх справ. Норма закону є однозначною і, якщо співробітник міліції вирішує стати політиком, він зобов'язаний звільнитися з органів внутрішніх справ.

Проаналізовані нами особливості громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ (міліції) в Україні та виявлені проблеми обумовлюють перспективність подальшого наукового дослідження даної тематики, що має як теоретичне, так і практичне значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк С.Ф. Організація громадського контролю у сфері забезпечення правоохоронними органами громадського порядку [Електронний ресурс] / С.Ф. Денисюк // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 102–107. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09dsfogr.pdf>.
2. Павліченко В.М. Громадський контроль за діяльністю міліції щодо виявлення та припинення адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / В.М. Павліченко // Вісник ХНУВС. – 2012. – № 1 (56). – С. 251–256. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2012_56/56/38.pdf.
3. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів: організаційно-правові засади [Електронний ресурс] / С.Ф. Денисюк // Право і безпека: науковий журнал. – 2009. – № 3. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_3/PB-3/PB-3_8.pdf.
4. Музичук О.М. Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні [Електронний ресурс] / О.М. Музичук // Наше право. – 2010. – № 3. – С. 54–58. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nashp/2010_3/Muzichuk.pdf.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07 березня 2002 року № 3099-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 01 грудня 2005 року № 3160-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04 березня 1998 року № 160/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
14. Про пожежну безпеку: Закон України від 17 грудня 1993 року № 3745-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
15. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Братель С.Г. Політичні партії як суб'єкти громадського контролю за діяльністю міліції [Електронний ресурс] / С.Г. Братель // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 4. – С. 1–6. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2011_4/files/LA411_01.pdf.